

Studieplan

Studieår 2017 – 2019

Videreutdanning i Psykoterapi: Integrativ terapi

60 studiepoeng

kull 2017 høst

**HSN – Fakultet for
helsevitenskap**

Høgskolen i Sørøst-Norge

Campus Drammen

Grønland 58

3044 Drammen

Tlf. 31 00 80 00

Epost: informasjonen.drammen@hbv.no

* Studieprogrammets navn (norsk)

Psykoterapi: Integrativ terapi

* Studieprogrammets navn (engelsk)

Psychotherapy; Integrative therapy

* Studiets nivå

Masternivå

* Studiepoeng

60 stp.

* Antall semester i studieprogrammet

Fire semestre

* Kull/Studiestart

Kull 2017 høst

* Studiested

Campus Drammen

* Kort om studieprogrammet

Integrativ terapi hadde sin opprinnelse i Paris i 1965. I 1971 arrangerte prof. dr. Hilarion Petzold, psykodramaterapeuten Johanna Sieper og legen Hildegund Heintl et psykodrama - selvutviklingskurs for psykoterapeuter i Tyskland. Deretter ble det startet utdanningsgrupper i Tyskland, Østerrike og Sveits. I alle tre land er det etablert statlig anerkjente utdanningsinstitusjoner innenfor fagfeltet. Utdanningen har også forgreninger til blant annet Kroatia, Nederland, Slovenia og Norge.

I Norge startet den første utdanningsgruppen våren 1982. Norsk Forening for Integrativ Terapi (NFIT) ble stiftet i mai 1987. Utdanningen i Integrativ terapi har vært et samarbeid mellom NFIT og Europäiche Akademie für Pshykosoziale Gesundtheit (EAG) og Fritz Perls Institutt (FPI). EAG bidrar fortsatt med undervisning og fagutvikling til dette studieprogrammet som gir 60 studiepoeng på masternivå og er utviklet i et samarbeid mellom Fakultet for helsevitenskap ved Høgskolen i Sørøst-Norge (HSN) og Norsk Forening for Integrativ Terapi (NFIT). NFIT arbeider på lengre sikt for å utvikle en påbygging med 60 studiepoeng som fører til master i Integrativ terapi. Donau Universitet, Krems i Østerrike, tilbyr pr 2017 master i integrativ terapi ved samfunnsmedisinsk fakultet. NFIT tilbyr et påbygningstudium til videreutdanningen som kvalifiserer til integrativ terapeut, medlem i NFIT.

NFIT er medlem av Norsk Forening for psykoterapi (NFP) som ble stiftet i oktober 1998. NFP sitt mål er å utvikle psykoterapien i Norge. Psykoterapien er et felt i bevegelse, med mange små og store skoleretninger preget av ulikheter angående hva som vektlegges teoretisk og praktisk, ulike perspektiver, menneskesyn med mer, men det finnes også mange teoretiske og praktiske likheter innen de forskjellige utdanningene. Det er derfor nødvendig med arenaer for drøfting og forskning.

St. meld nr.13 (2012) presiserer at de bestående helse – og velferdsutdanningene må være i stand til å ta opp i seg nye kompetansebehov. Integrativ terapi er en integrasjonsmodell som søker å ta vare på ulike retningers styrker for å motvirke ensidighet innen behandling, samt sikre de ulike skolers kliniske erfarings – og forskningsgrunnlag. Utdanningen ønsker at det beste i ulike behandlings-tradisjoner kan påvirke hverandre gjensidig og høyne perspektivet og kvaliteten på terapeutisk arbeid.

Fremitidens behandlingsformer innen psykisk helse vil kreve solid profesjonsfaglig kompetanse og evne til samarbeid på tvers av profesjoner, tjenester og forvaltningsnivåer. Integrativ terapi tar sikte på å rekruttere fagpersoner med ulik erfaringsbakgrunn. I St. meld nr. 13 (2012) er det satt fokus på at de helse- og velferdsfaglige utdanningene må være i endring slik at de kan oppfylle de nye

kompetansebehovene som vil kreves for å møte samfunnets behov i dag. Det er lagt vekt på kunnskap som innebærer forebygging, rehabilitering og brukermedvirkning. Integrativ terapi legger vekt på å utvikle et mangfold av terapeutiske metoder tilpasset behovene til den som søker hjelp.

Hovedmålet for Integrativ terapi er å fremme helse og velvære og lindre lidelse. Integrativ terapipraksis har utarbeidet en "fire-delt vei for helse og lindring" som består av:

- Meningsdannelse og selvinnsikt
- Følelsemessig "ettersosialisering" og utvikling av grunntillit
- Utvikling av kreativ ferdighet
- Innsikt i og deltagelse i sosiale nettverk.

Dette må utøves på bakgrunn av et pålitelig teoretisk grunnlag. En grunnforutsetning for enhver terapeutisk handling innebærer derfor å ha:

- Klare erkjennelsesteoretiske standpunkter
- Helhetlig menneskesyn
- Tydelig etisk forankring
- Forankring i forskning og "beste praksis"

Integrativ terapi betrakter mennesket som et sameksisterende vesen i et tidskontinuum og innenfor en samfunnsmessig og økologisk sammenheng. Menneskets bevisste og ubevisste streben kommer til uttrykk i forhold til medmennesker og omverden. Kropp, motivasjon, følelser, og også livsmål og verdigrunnlag, må omfattes av en terapeutisk prosess.

Kroppen som sansende og uttrykkende står i et potensielt kreativt forhold til alle ting rundt seg. Mennesket forstås derfor antropologisk som *det skapende mennesket*.

* Opptakskrav

Det kreves minimum 3 års universitets- eller høgskoleutdanning innenfor helse – og velferdssektoren eller tilsvarende, eks. pedagogisk utdanning.

Søkeren må minst ha ett års relevant arbeidserfaring innen helse, velferd eller pedagogisk virksomhet.

Dersom annen utdanning på universitets- og høgskolenivå, kreves i tillegg realkompetanse fra profesjonelt arbeid med mennesker innen helse, velferd, undervisning, personalarbeid, ledelse og ulike typer rådgiving.

Søkeren bør i utdanningsperioden være i et arbeidsforhold som gir mulighet til å erfare teoretisk / metodisk ervervet kunnskap i direkte arbeid med mennesker.

* Relevans for arbeidsliv og/eller videre studier

Bestått videreutdanning gir 60 studiepoeng. Personer med helse- og velferdsfaglig utdanning og praksis innen psykisk helsearbeid kan søke om innpassing av deler av studiet i Mastergradsstudiet i Klinisk helsearbeid, studieretning psykisk helsearbeid ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold (inntil 60 studiepoeng). Søknadene vurderes individuelt basert på innholdet i studiet og søkerens faglige prestasjoner.

Studiet i Integrativ terapi (60 stp) gir anledning til å ta et videre studieforløp som kvalifiserer til eventuell godkjenning som integrativ terapeut i regi av Norsk Forening for Integrativ terapi (NFIT). NFIT samarbeider med andre utdanningsinstanser innen Norsk Forbund for Psykoterapi (NFP) om en ordning hvor psykoterapeuter godkjennes etter vedtatte kompetansekrav. For godkjenning som Integrativ terapeut (2 års påbygning, deltid) kreves i tillegg blant annet 80 timer individuell terapi, fortrinnsvis kroppsorientert og sammenhengende bevegelsestrening over to år, f.eks. deltagelse i Aikido, Thai Chi eller annen Martiell kunst. Det anbefales å starte egenerapien og bevegelsestreningen i løpet av første utdanningsår for de som tar sikte på terapeututdanning.

Ved gjennomført utdanning i Integrativ terapi (totalt 4 år, deltid) kan en drive selvstendig praksis hvor en tilbyr psykoterapi, rådgivning eller supervisjon med bakgrunn i utdanningen i Integrativ terapi. Andre Integrative terapeuter er ansatt ved ulike institusjoner innen psykisk helsevern, barnevern, pedagogiske institusjoner eller jobber med personalutviklingsprosesser innen ulike organisasjoner. Det forutsettes at personer som har gjennomført utdanning i Integrativ terapi har kompetanse til selv å vurdere hvilke oppgaver og hvilket ansvar de kan påta seg, enten man har selvstendig praksis eller er i et arbeidsforhold. Dette vil ikke minst ha sammenheng med tidligere utdanning/profesjon.

* Læringsutbytte

I tråd med Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for 2. syklus (masternivå) skal kandidaten etter endt utdanning ha oppnådd følgende læringsutbytte:

Kunnskap

Kandidaten har:

- avansert kunnskap om aksiomer, konsepter og prinsipper som danner grunnlaget for utvikling av kunnskap og praksis innen Integrativ Terapi
- dyp innsikt i ulike perspektiver, teorier og behandlingsmodeller relatert til integrativ terapi som en bio-psyko-sosial- økologisk metode med en etisk og filosofisk forankring
- innsikt i hvordan valg av behandlingsmodeller innen integrativ terapi vurderes på bakgrunn av genetisk disposisjon, kultur, livsløp og livshendelser

Ferdigheter

Kandidaten kan:

- vurdere sin praksis i lys av samfunnets rammer og fellesskapets behov
- arbeide kunnskapsbasert ved å begrunne tilnærminger og valg ut fra faglighet og refleksjon innenfor en integrativ ramme
- integrere ulike forståelsesmodeller omkring integrativ terapi i sin praksis
- integrere pasientens erfaringskunnskap med egen fagkunnskap i sin praksis
- observere egen kroppslig sansing og kroppslig uttrykk og integrerer dette i en metodisk refleksjonsprosess (tripleksrefleksjon)

Generell kompetanse

Kandidaten kan:

- ta stilling i fagrelaterte behandlingsetiske problemstillinger
- bidra til refleksjonsprosesser om sammenhenger, strategier og teorier i tverrfaglige arbeidsmiljø
- forholde seg refleksivt og kritisk til Integrativ terapi som metode
- gjennomføre selvstendig arbeid med bruk av fagområdets uttrykksformer
- skape rammer og situasjoner som fremmer kontakt og samarbeid i komplekse sosiale og faglige kontekster

* Læringsaktiviteter

Grunnelementene i videreutdanningen i Integrativ terapi er for det første læring av metoder via personlig selverfaring og refleksjon i gruppe (selverfaringegrupper). For det andre gir fagseminarer dypere innsikt i aktuelle teoretiske temaer og metodiske problemstillinger. De ulike læringsformene beskrives nærmere under. For både fagseminarer og selverfaringegrupper er det lagt til rette for at

studentene er samlet over tid med hensikt å legge til rette for prosess som støtter integrering av ny kunnskap.

Prosesorienterte selverfaringsgrupper

Den personlige og metodiske selverfaring er hovedelementet i modulen Integrativ terapi og består av en aktiv selverfaringsprosess der det arbeides individuelt, parvis og i gruppe. Det blir lagt stor vekt på å integrere selverfaring, teori og metodikk. Studentene arbeider med egne aktuelle problemstillinger og lærer på denne måten metodene som benyttes i Integrativ terapeutisk praksis og teoriene bak disse. I undervisningen på gruppesamlingene vil selverfaringer knyttes til teori både underveis og ved teoretiske refleksjoner ved slutten av samlingene. Et prinsipp i undervisningen er at man lærer metoden gjennom metoden.

Etter hver prosessorientert gruppesamling skrives det et prosessnotat av to studenter. Prosessnotatet skal sendes til resten av gruppen og gjennomgås på neste gruppesamling. Dette arbeidet går på omgang blant studentene i gruppen.

Fagseminarer

Fagseminarene er mer teorirettede og temaorienterte enn prosesssamlingene. Fagseminarene skal gi dypere kunnskap om teori, metode og prosesser. Også her arbeides det individuelt, parvis og i gruppe i dynamisk veksel med den teoretiske fremleggingen. Teori blir hovedsakelig presentert i nær forbindelse med selverfaringen som skjer i gruppen, men vil også i noen grad bli presentert separat eller i form av innledende ressursforelesninger.

Kollokviegrupper

Kollokviegrupper på 3-5 studenter skal dannes tidlig i første semester. I kollokviegruppene skal studentene gå gjennom erfaringer fra de prosessorienterte selverfaringsgruppene og fagseminarene, diskutere litteratur, overføre ny innsikt til egen profesjon, gjøre øvelser og lignende. Disse gruppene er selvstyrte, men kan få oppgaver fra pensum som grunnlag for arbeid i gruppen.

*** Vurdering og eksamen**

Det er arbeidskrav knyttet til studiet. Arbeidskravene må være godkjent før studenten kan fremstille seg til eksamen i det enkelte emne. Se emneplanen for informasjon om de enkelte arbeidskravene.

Hvert emne avsluttes med en individuell eksamen. Vurderingsformen varierer i tråd med det enkelte emnes læringsutbytte. Det benyttes følgende vurderingsformer; individuell skriftlig hjemmeeksamen, individuell skriftlig eksamen kombinert med muntlig eksamen, praktisk eksamen samt et større skriftlig avsluttende individuelt arbeid. To eksamener vurderes med karakteren A-F, to eksamener vurderes til bestått/ikke bestått.

*** Internasjonalisering og studentutveksling**

Ikke aktuelt.

***Innpassing**

Kontakt fakultetet om innpassing (godskrivning av tidligere utdanning) i studieprogrammet

***Evaluering av studiet**

Studieprogrammet skal jevnlig evalueres for å holde høy kvalitet. Studentene forventes å delta aktivt i evalueringer, spørreundersøkelser, møter med mere for å bidra til å heve utdanningskvaliteten på studieprogrammet. Evalueringene skjer i tråd med HSNs kvalitetssystem.

***Studiemodell**

Videreutdanningen i Integrativ terapi er organisert som et deltidsstudium bestående av 4 semestre med ett emne på 15 studiepoeng per semester, til sammen 60 studiepoeng.

Studiet har følgende oppbygging:

1. sem (høst)	2. sem (vår)	3. sem (høst)	4. sem (vår)
VIT 100	VIT 200	VIT 300	VIT 400

* Godkjent studieplan med tilhørende emneplan (dato, navn, tittel)

15.06.15, Anne Grethe Steinsvåg, studieleder videreutdanninger/

Endringsbeskrivelse

06.07.16 Anne Grethe Steinsvåg/ Revidert med ny logo/navn og engelsk tittel på studiet

04.07.17 Ingunn Vatnøy/ Presisert og forenklet tekst .

* Emnenavn (norsk)

Ko-respondens modellen – et handlingsteoretisk og relasjonsorientert konsept

* Emnenavn (engelsk)

The model of co-respondence – an action-theoretical and relational oriented concept

* Emnekode

VIT 100

* Emnenivå

Masternivå

* Omfang (studiepoeng)

15 stp.

* Undervisningsspråk

Norsk

* Antall semester

Ett semester

* Kort om emnet

Emnet inneholder følgende hovedtemaer:

1. Integrativ grunnlagsteori
2. Integrativ leibteori og bevegelsesterapi
3. Kroppslig erfaring -grunnlaget for kompleks økologisk fornemmelse.
4. Terapeutisk relasjonskompetanse

*Forkunnskapskrav

Ingen

* Læringsutbytte

Etter fullført emne skal studenten ha følgende kompetanse:

Kunnskaper

- har kjennskap til grunnregelen i integrativ terapi
- har kunnskap om Vitenskapstreet som vitenskapelig metode og ko-respondensmodellen som handlingsteoretisk konsept
- har avansert kunnskap om begrepet leib og om ko-eksistens- og intersubjektivitets aksiom som forutsetninger for den integrative metode.

Ferdigheter

- kjenner til modalitetene øvingssentrert, opplevelsessentrert og konfliktsentrert
- kan gjennomføre enkle øvingssentrerte og opplevelsessentrerte intervensjoner med en gruppe og med enkeltpersoner
- gir differensiert feedback og er i stand til å dele og uttrykke problemer og konflikter

Generell kompetanse

- uttrykker emosjonelle erfaringer adekvat i forhold til kontekst
- kan være direkte, åpen og vennlig i sin interaksjon med gruppa
- har et bevisst forhold til makt og maktovergrep mot klienter i språk og myter om og i psykoterapi
- anerkjenner behovet for et konsistent teoretisk rammeverk og kunnskapsutvikling i fagfeltet
- har forståelse av hva kunnskapsbasert praksis innebærer

* Læringsaktiviteter

Emnet inneholder følgende læringsaktiviteter:

A: Proessorientert selverfaringsgruppe

1. Kroppslig erfaring -grunnlaget for kompleks økologisk fornemmelse.

I dette seminaret blir utdanningsprogrammet oversiktlig presentert. Videre blir grunnlaget i integrativ terapi presentert gjennom både teori og selverfaring. Mennesket som *Leib* (et ånds-, sjels- og kroppssubjekt i en og økologisk virkelighet), og som et Leibsubjekt i sin livsverden er sentralt tema. Studentene blir kjent med hermeneutisk tenkning og prinsipper for aktive og reseptive persepsjonsmodaliteter. Studenten får erfare *fornemmelse med alle sanser* i sosioøkologisk kontekst, og oppleve samspillet mellom sansning, bearbeiding og handling. Videre får studentene erfare hvordan omgivelsene kan stimulere eller oppfordre til bestemte handlinger. Man legger vekt på prosessen fra opplevelse til erfaring gjennom kroppslige stimulering til kognitiv prosessering (bottom up approach). Oppmerksomt nærvær og kroppsbevissthet trenes og stimuleres i dette kurset, og stimuleres videre i hele utdanningsløpet.

2. Terapeutisk relasjonskompetanse (regulering av avstand og nærhet)

Det blir redegjort for konseptet om "Zwischenleibichkeit" og fenomener omkring mellommenneskelige relasjoner som konfluens, kontakt, møte, relasjon, binding, avhengighet og tilhørighet. Disse fenomenene blir reflektert og diskutert med oppmerksomhet på både salutogene og patologiske faktorer og mønstre. Temaer som overføring / motoverføring, resonansarbeid, motstand og forsvarsmekanismer, mestring, ko-kreativitet og rolleinteraksjon blir sett i en terapeutisk kontekst. Ut fra forskning om terapi rettes blikket mot viktige bidrag i å skape og håndtere terapeutiske relasjoner. Hvordan terapeut og klient kan arbeide som partnere og hva en passende terapeutisk holdning innebærer, er problemstillinger som reflekteres.

Grunnkonsepter for psykoterapeutisk relasjonsarbeid skal på grunnlag av egen prosess reflekteres i lys av terapeutisk relasjonsteori. Tillit, skjønn og kjønn i profesjonsutøvelse er tema. Det er også sosialpsykologisk teori om sosial interaksjon og personlige relasjoner og spillenevner.

B: Fagseminarer:

1. Integrativ leibterapi og bevegelsesterapi i møte med somatoforme og psykosomatiske forstyrrelser og belastninger.

Det komplekse leibkonsept i Integrativ terapi (den informerte kropp, tidskroppen m.m.), kroppsspråkets betydning for diagnostikken og det terapeutiske arbeid med Leib vil i dette seminaret bli fordypet, metodisk strukturert og teoretisk reflektert. Den prosessorienterte anvendelsen av leibterapeutiske intervensjoner blir konkretisert i forhold til behandling av somatoforme og psykosomatiske

sykdomsbilder. Studentenes personlige og metodiske selverfaring er en aktiv del av læringen. Prosessbeskrivelser vil gjøre tilnærmingen til stoffet begripelig. Seminaret vil også se på andre parallelle og divergerende kroppstilnærminger i psykoterapi.

2. Teoretiske grunnbegreper i Integrativ terapi

På dette seminaret skal det teoretiske grunnlaget for Integrativ terapi innarbeides. Hovedområder; Ko-respondensmodellen som handlingsteoretisk modell, filosofisk grunnlag, kroppens fenomenologi, antropologiske begreper, samfunnspolitiske implikasjoner ved terapeutisk arbeid og helse- og sykdomsbegreper. Terapeutens selvforståelse, terapeutisk atferd, den terapeutiske relasjon og etiske perspektiver vil også stå i fokus. Seminaret forberedes ved gjennomarbeidelse av aktuell teori.

***Deltakelse/obligatoriske arbeidskrav**

Alle prosessorienterte gruppesamlinger og fagseminarer er obligatorisk. Frammøte må være minst 80 % i prosessorienterte gruppesamlinger og ved fagseminarer. Ved fravær utover 20 % vurderer emneansvarlig i samråd med student hva som kan være aktuelt å delta på av andre seminarer eller om skriftlige tilleggsgoppgaver må gis.

Studenten leverer to arbeidskrav knyttet til emnet i aktuelle semester:

1. Refleksjon over ett selvvalgt tema fra innholdet i prosessorienterte selverfaringsgrupper eller fagseminarer. Refleksjonsnotatet skal ha form av triplexrefleksjon og inneholde teori. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.
2. I prosessorienterte gruppesamlinger og fagsamlinger skriver to studenter i samarbeid et referat (leveres henholdsvis som prosessnotat og fagnotat). Første utkast sendes til medstudenter og lærer for kommentarer. Notat må være ferdigstilt og tilgjengelig for medstudenter til oppgitt dato. Notatene diskuteres i påfølgende prosessorientert gruppesamling. Arbeidet går på omgang blant studentene og regnes som et av arbeidskravene i mappen for obligatorisk innlevering. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.

*** Eksamen**

Arbeidskravene må være levert og godkjent for at studenten kan fremstille seg til eksamen.

Avsluttende eksamen består av 1 ukes individuell hjemmeeksamen på maks 3000 ord. Oppgavetekst blir utlevert ved eksamensstart. Eksamen vurderes med gradert karakter A-F.

Kriterier for vurdering av eksamen:

Formelle kriterier:

- Oppgaven overskrider ikke 3000 ord. Besvarelser som overskrider anvist størrelse blir ikke vurdert
- Frister og oppgavetekniske rammer er overholdt
- Normer for referanser (APA) er overholdt

Faglige kriterier:

- Studenten behersker å integrere teori og praksis i en metodisk refleksiv tilnærming.
- Kandidaten knytter besvarelsen an til læringsutbytte for emnet og viser hvordan refleksjon over egen erfaring påvirker læringsutbytte.
- Relevant litteratur er anvendt selvstendig og reflektert.

*** Hjelpemidler til eksamen**

Alle hjelpemidler er tillatt.

***Evaluering av emnet**

Emnet skal jevnlig evalueres for å holde høy kvalitet. Studentene forventes å delta aktivt i evalueringer, spørreundersøkelser, møter med mere for å bidra til å heve utdanningskvaliteten på studieprogrammet. Evalueringene skjer i tråd med HSNs kvalitetssystem.

*** Litteratur (pensum)**

Pensum har et omfang på ca. 1100 sider hvorav ca. 20 % er selvvalgt. Se egen litteraturliste.

***Godkjent emneplan (dato, navn, tittel)**

15.06.15, Anne Grethe Steinsvåg, studieleder videreutdanninger

Endringsbeskrivelse

06.07.16 Anne Grethe Steinsvåg/ Utvidet navnet på emnet + presisert tekst om arbeidskrav og lagt inn flere kriterier for vurdering av eksamen.

04.07.17 Ingunn Vatnøy/ Presisert tekst om arbeidskrav og modifisert læringsutbytte etter evaluering av emnet. Forenklet tekst i beskrivelse av seminarene.

* Emnenavn (norsk)

Livsløpsperspektiv

* Emnenavn (engelsk)

Lifespan development

* Emnekode

VIT 200

* Emnenivå

Masternivå

* Omfang (studiepoeng)

15 stp.

* Undervisningsspråk

Norsk

* Antall semester

Ett semester

* Kort om emnet

Emnet inneholder følgende hovedtemaer:

1. Livslang utvikling, panoramateknikker
2. Betydningen av identitetsarbeid.
3. Innføring i vitenskapstreeks realeksplikative teorier med fordypning i psykopatologi og helseteori
4. Integrativ behandling og lindring av biopsykososiale lidelser

*Forkunnskapskrav

Gjennomført og bestått emne VIT 100.

* Læringsutbytte

Etter fullført emne skal studenten ha følgende kompetanse:

Kunnskaper

- har inngående forståelse av paradigmet livslang utvikling (*livsløp*)
- har inngående forståelse av patogene og salutogene faktorer
- har avansert teoretisk kunnskap om identitetskonseptet og god kjennskap til attribusjon og kontrollteori
- har god kjennskap til risikofaktorer og protektive faktorer
- kjenner til ulike behandlingstilnæringer innenfor integrativ forståelse

Ferdigheter

- kan anvende panoramateknikker som kan bidra til oversikt og forståelse av komplekse situasjoner og utviklingsløp
- kan formidle de mål og de metoder som er i fokus innen integrativ terapi

- Inkluderer menneskets livskontekst i helsefremmende arbeid

Generell kompetanse

- reflekterer over hvordan egne personlige problemer og konflikter kan påvirke terapiprosessen
- grunnleggende forståelse om anvendelse av mål og metoder som er framstilt i integrativ terapivitenskapsteoretiske standpunkt

* Læringsaktiviteter

Emnet har følgende læringsaktiviteter:

A: Proessorienterte selverfaringsgrupper:

1. Livslang utvikling, et paradigme i integrativ terapi

I den integrative terapi blir utvikling sett i livsløpssammenheng. Et av integrativ terapimål er å hjelpe mennesker til å forstå seg selv i en slik sammenheng - som en livslang prosess. Personlighetsteori og utviklingsteori vil belyses både teoretisk og gjennom selverfaring gjennom teknikken *Livspanorama*. Det trenes på øvelse- og opplevelsesentrert arbeid med fokus på biografiarbeid. Forestilling og fantasiarbeid er viktige teknikker i denne sammenheng. Narrativitet og narrasjon, samtale og fortellerfelleskap, diskursivt biografiarbeid og aksjonalt, hermeneutisk arbeid med script og livsmønstre, fortrenging og dissosiasjon, blir diskutert.

2. Identitetskonseptet i integrativ terapi

Identitet konstituerer seg gjennom forhandling om grenser gjennom ko-respondens. Individuelt identitetsarbeid knyttes til en kollektiv innsats som har felles velferd som mål.

I denne prosessgruppen får studentene arbeidet med sin egen identitet. De lærer via selverfaring å arbeide systematisk og metodisk med identitetsfremmende arbeid - og å motvirke stigma og destruktive relasjonsmønstre. Attribusjons- og kontrollteori presenteres.

B: Fagseminarer:

1. Innføring i vitenskapstreeets realeksplikative teorier med fordypning i psykopatologi og helseteori

Realeksplikative teorier er omfattende områdeteorier som personlighets- og utviklingsteorier, og teorier om helse og sykdom, det er teorier som er i stadig utvikling som følge av omfattende forskning og praksis. Integrativ terapi integrerer denne utviklingen i sin metode og kvalitetssikrer tilfanget med å se om det er forenlig med overordnede aksiomer og konsepter og forenlig med etisk praksis. Vitenskapstreet som integrerende metodemodell vil refereres til. Triplex refleksjonsmodellen blir demonstrert og anvendt.

2. Integrativ behandling av lettere psykiske lidelser

Spekteret av ulike angstforstyrrelser og depresjonstilstander blir fremstilt. Grunnlaget for moderne kognitiv, emosjonspsykologisk og psykososialogisk behandlingspraksis blir presentert teoretisk og metodisk ut fra relevant forskning og sett i lys av den integrative modellen. Behandlingspraksis og diagnostikk diskuteres ut fra ulike perspektiver og terapistrategier. Behandlingspraksis blir illustrert gjennom kliniske eksempler. Andre aktuelle temaer er konseptualisering av pasientsituasjonen, behandlingsplanlegging og forløpsdynamikk og -problemer.

*Deltakelse/obligatoriske arbeidskrav

Alle prosessorienterte gruppesamlinger og fagseminarer er obligatorisk. Frammøte må være minst 80 % i prosessorienterte gruppesamlinger og ved fagseminarer. Ved fravær utover 20 % vurderer emneansvarlig i samråd med student hva som kan være aktuelt å delta på av andre seminarer eller om skriftlige tilleggsoppgaver ønskes.

Studenten leverer to arbeidskrav knyttet til emnet i aktuelle semester:

1. Refleksjon over ett selvvalgt tema fra innholdet i prosessorienterte selverfaringsgrupper eller fagseminarer. Refleksjonsnotatet skal ha form av triplexrefleksjon og inneholde teori. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.
2. I prosessorienterte gruppesamlinger og fagsamlinger skriver to studenter i samarbeid et referat (leveres henholdsvis som prosessnotat og fagnotat). Første utkast sendes til medstudenter og lærer for kommentarer. Notat må være ferdigstilt og tilgjengelig for medstudenter til oppgitt dato. Notatene diskuteres i påfølgende prosessorienterte gruppesamlingen. Arbeidet går på omgang blant studentene og regnes som et av arbeidskravene i mappen for obligatorisk innlevering. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.

* Eksamen

Arbeidskravene må være levert og godkjent av lærer for at studenten kan fremstille seg til eksamen.

Avsluttende eksamen består av et individuelt skriftlig arbeid samt en muntlig gruppeeksamen. Det skriftlige arbeidet har følgende fokus: "Mitt personlige prosjekt" - en beskrivelse av egen utviklingsprosess og arbeid med personlig og profesjonell identitet.

Den skriftlige oppgaven leveres innen 14 dager før muntlig eksamen. Med utgangspunkt i det skriftlige arbeidet inviterer eksaminanden medstudentene til en refleksjon over en problemstilling, hypotese eller konklusjon. Eksaminator kan stille oppfølgende spørsmål. Sekvensen for den enkelte student skal ikke overskride 45 min. Studentens samlede bidrag gjennom alle sekvensene danner grunnlag for karakter. Eksamen er åpen for tilhørere

Eksamen er individuell og vurderes til bestått/ikke bestått. Både den skriftlige oppgaven og muntlig presentasjon må være bestått for å bestå eksamen.

Kriterier for vurdering av eksamen:

Formelle kriterier:

- Oppgaven overskrider ikke 3000 ord. Besvarelser som overskrider anvist størrelse blir ikke vurdert
- Frister og oppgavetekniske rammer blir overholdt
- Normer for referanser (APA) er overholdt
- Muntlig gruppeeksamen avlegges i interaksjon med en gruppe av minimum 3 medstudenter.

Faglige kriterier:

- Studenten viser at de behersker å integrere teori og praksis i en metodisk refleksiv tilnærming
- Både skriftlig og muntlig eksamen settes inn i en faglig – teoretisk sammenheng med referanser til faglitteratur og læringsutbyttet for emnet
- Studenten viser pedagogiske og kommunikative egenskaper som resulterer i kontakt med og involvering av medstudentene i eksamensgruppa.

* Hjelpemidler til eksamen

Alle hjelpemidler er tillatt ved den skriftlige oppgaven. Til muntlig eksamen har studenten med seg en forberedt presentasjon.

***Evaluering av emnet**

Emnet skal jevnlig evalueres for å holde høy kvalitet. Studentene forventes å delta aktivt i evalueringer, spørreundersøkelser, møter med mere for å bidra til å heve utdanningskvaliteten på studieprogrammet. Evalueringene skjer i tråd med HSNs kvalitetssystem.

*** Litteratur (pensum)**

Pensum har et omfang på ca. 1100 sider hvorav ca. 20 % er selvvalgt. Se egen litteraturliste.

***Godkjent emneplan (dato, navn, tittel)**

15.06.15, Anne Grethe Steinsvåg, studieleder videreutdanninger

Endringsbeskrivelse

06.07.16 Anne Grethe Steinsvåg/ Presisert tekst om arbeidskrav og lagt inn flere kriterier for vurdering av eksamen.

04.07.17 Ingunn Vatnøy/ Presisert tekst om arbeidskrav og eksamen etter evaluering av emnet. Forenklet tekst i beskrivelse av seminarene.

* Emnenavn (norsk)

Skapende mennesker i relasjon til natur og samfunn

* Emnenavn (engelsk)

Co-creative human beings in relation to nature and society

* Emnekode

VIT 300

* Emnenivå

Masternivå

* Omfang (studiepoeng)

15 stp.

* Undervisningsspråk

Norsk

* Antall semester

Ett semester

* Kort om emnet

Emnet inneholder følgende hovedtemaer:

1. Gruppens rolle, gruppeprosessanalyse, evaluering av egenutvikling og av gruppens utvikling
2. Personlig suverenitet, makt og autonomi
3. Kreative medier i lindrende og helsefremmende arbeid
4. Kriseintervensjon og traumeforståelse

*Forkunnskapskrav

Bestått emnene VIT 100 og 200.

* Læringsutbytte

Etter fullført emne skal studenten ha følgende kompetanse:

Kunnskaper

- har fordypet kunnskap om gruppemodeller og prinsipper for gruppepsykoterapi
- har avansert kunnskap om toleransevindu, over- og underaktivering, nedregulering, stabilisering og de diagnostiske kriteriene for traume
- har en teoretisk forståelse av hjelperens posisjon i forhold til kriserammede, og kjenner begrepene speilnevroner og somatisk empati
- har innsikt i konseptet personlig suverenitet og kan ta stilling til konseptet i etisk sammenheng
- har fordypet kunnskap om kunst- og kreativitetsterapi i den integrative tilnærming

Ferdigheter

- behersker ulike stabiliseringsteknikker og har grunnleggende ferdigheter i bearbeiding av klienters kriseerfaringer og traumer
- kan uttrykke seg via kreative medier på en fleksibel og spontan måte

- kan lede prosesser for utviklingsorientert konfliktarbeid i grupper
- har avanserte ferdigheter i gruppeprosessanalyse og kan intervensere på bakgrunn av det

Generell kompetanse

- setter krise- og traumeteorier inn i en samfunnsmessig sammenheng
- forstår betydningen av å arbeide forebyggende på et globalt plan, er samfunnsbevisst og utviser solidarisk adferd
- har en metodisk og kunnskapsbasert tilnærming til bruk av kreative medier i terapeutisk praksis

* Læringsaktiviteter

Emnet har følgende læringsaktiviteter:

A: Proessorientert selverfaringsgrupper:

1. Gruppens rolle, gruppeprosessanalyse, evaluering av egenutvikling og av gruppens utvikling

I dette seminaret jobbes det konkret med gruppeprosesser i selverfaringsgruppen. Hensikten er å lære om og å forstå gruppeprosesser generelt. Studentene skal selv og sammen med gruppen reflektere over egen og andres utvikling. Tema som gruppeidentitet og gruppekohesjon bearbeides gjennom en gruppeprosessanalyse. Gruppemodeller og prinsipper for gruppepsykoterapi blir diskutert i lys av muligheter og begrensninger og betraktet opp mot spesifikke målgrupper.

2. Personlig suverenitet

Begrepet *suverenitet* er lånt fra folkeretten og prinsippet om suverene stater. Det viser til at egen frihet er avhengig av andres frihet, og at mennesker ikke er autonome men står i en gjensidig avhengige til hverandre. "All eksistens er sam-eksistens" er et aksiom i den integrative tilnærmingen. Å være suveren er en frihet som mennesker kan oppnå gjennom egenutvikling og selverfaring - og bare i relasjon til andre og annet. Det å ha en personlig suverenitet omfatter hele mennesket og det handler også om å være bevisst den kontrollen man har i sitt arbeide. Begrepet suverenitet omfatter bl.a. konsepter for selvverd, selvsikkerhet og selvbevissthet.

Omsorg for seg selv i denne modellen er også omsorg for den andre. Suverenitet blir dermed bundet til en "ansvarstenkning", ansvar for seg selv, for den andre, for samfunnet og for miljøet. Det fordrer store personlige investeringer i systematisk selvutvikling (identitetsarbeid), et godt sosialt nettverk, med mennesker som man stoler på og som betyr noe for en.

B: Fagseminarer:

1. Kreative medier i lindrende og helsefremmende arbeid

Gjennom opplevelse/egenerfaring blir studenten kjent med forskjellige kreative medier som for eksempel musikk, bevegelse, drama, improvisasjoner, tegning, maling, leire, masker og poesi. Bruken av kreative medier er et spesielt kjennetegn ved den integrative tilnærmingen til terapi.

Studentene får innføring i teoretiske emner i tilknytning til at kreative medier blir diskutert og utprøvd. I særdeleshet blir teorien om den kreative kropp og antropologien om det skapende menneske innenfor integrativ terapi, belyst.

Kjennskap til hvilke egenskaper og muligheter som ligger i hvert enkelt medium skal innarbeides, blant annet med tanke på ulike anvendelsesområder i en behandlingssituasjon. Ulike metoder og teknikker blir gjennomgått. Gjennom intermediert arbeid blir det også vist hvordan man kan forbinde de ulike kreative medier med hverandre i en kreativ prosess.

Et eksempel på intermediert arbeid kan være at deltageren arbeider med et livstema gjennom bevegelse, tegning og poesi. Ved å bevege seg fra en form for kreativt uttrykk til et annet, kan deltageren oppleve at tema trer tydeligere frem og erfare nye muligheter til å uttrykke seg.

2. Kriseintervensjon og traumeforståelse

Krise- og kriseintervensjon står i sentrum med tre aspekter: *Terapeutens kriser, pasientens / klientens kriser og gruppers kriser*. Seminaret belyser også forskjellen mellom kriser og traumer og gir en innføring i grunnleggende traumeforståelse og faseorientert behandling.

Hva som menes med krisebelastet utvikling og bearbeiding av ulike kriser (som sosiale belastninger, avmakts erfaringer, psykotisk de-kompensasjon m.m.) skal tydeliggjøres gjennom læreterapeutenes intervensjoner og praksis i møte med studentene og deres erfaringer med personlige kriser og traumer. Det terapeutiske arbeidet knyttes til og blir reflektert gjennom moderne krise- og traumeteori, med særlig vekt på nyere hjerneforskning. Det legges vekt på forståelse og innøving av ulike stabiliseringsteknikker knyttet til kriseintervensjon (for eksempel indre støtte og indre distansering). Videre vektlegges ulike metoder til bruk i bearbeidingen av egne ubearbeidede kriser og traumer – som bl.a. bevisstgjøring av kroppslige ressurser, mindfulness/ bodily awareness og eksternalisering gjennom bruk av ulike kreative medier.

***Deltakelse/obligatoriske arbeidskrav**

Alle prosessorienterte gruppesamlinger og fagseminarer er obligatorisk. Frammøte må være minst 80 % i prosessorienterte gruppesamlinger og ved fagseminarer. Ved fravær utover 20 % vurderer emneansvarlig i samråd med student hva som kan være aktuelt å delta på av andre seminarer eller om skriftlige tilleggsoppgaver ønskes.

Studenten leverer to arbeidskrav knyttet til emnet i aktuelle semester:

1. Refleksjon over ett selvvalgt tema fra innholdet i prosessorienterte selverfaringsgrupper eller fagseminarer. Refleksjonsnotatet skal ha form av triplexrefleksjon og inneholde teori. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.
2. I prosessorienterte gruppesamlinger og fagsamlinger skriver to studenter i samarbeid et referat (leveres henholdsvis som prosessnotat og fagnotat). Første utkast sendes til medstudenter og lærer for kommentarer. Notat må være ferdigstilt og tilgjengelig for medstudenter til oppgitt dato. Notatene diskuteres i påfølgende prosessorienterte gruppesamling. Arbeidet går på omgang blant studentene og regnes som et av arbeidskravene i mappen for obligatorisk innlevering. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.

*** Eksamen**

Individuell praktisk eksamen med demonstrasjon av en terapeutisk situasjon knyttet til et av de fire sentrale temaer i dette emnet; (1) gruppe, (2) personlig suverenitet, (3) kreative medier og helsefremmende arbeid, (4) kriseintervensjon og traumeforståelse Eksamen avlegges i interaksjon

med en gruppe av medstudenter. Eksamen er åpen for tilhørere og det er satt av sekvenser på 45 minutter til hver student. Studentens samlede bidrag gjennom alle sekvensene danner grunnlag for karakter.

Kandidaten vurderes med bestått/ikke bestått.

Kriterier for vurdering av eksamen:

Formelle kriterier:

- Studenten møter til avtalt tid i en gruppe av minst tre personer.

Faglige kriterier:

- Studenten må begrunne valg av metodiske tilnærminger i integrativ teori og vise at de behersker å integrere teori og praksis.
- Studenten knytter samfunnsperspektiv til terapeutisk arbeid.
- Studenten må vise at de kan samarbeide med tilstedeværende studentkollegaer.

*** Hjelpemidler til eksamen**

Studenten kan trekke inn de andre studenter og diskutere tilnærminger med dem undervegs. Alle hjelpemidler er tillatt.

***Evaluering av emnet**

Emnet skal jevnlig evalueres for å holde høy kvalitet. Studentene forventes å delta aktivt i evalueringer, spørreundersøkelser, møter med mere for å bidra til å heve utdanningskvaliteten på studieprogrammet. Evalueringene skjer i tråd med HSNs kvalitetssystem.

*** Litteratur (pensum)**

Pensum har et omfang på 1100 sider hvorav ca. 30 % er selvvalgt. Se egen litteraturliste.

***Godkjent emneplan (dato, navn, tittel)**

15.06.15, Anne Grethe Steinsvåg, studieleder videreutdanninger

Endringsbeskrivelse

05.07.16 Anne Grethe Steinsvåg/ Presisert tekst om arbeidskrav og lagt inn flere kriterier for vurdering av eksamen

04.07.17 Ingunn Vatnøy/ Presisert tekst om arbeidskrav og eksamen etter evaluering av emnet.

Forenklet tekst i beskrivelse av seminarene.

* Emnenavn (norsk)

Terapeutiske intervensjoner

* Emnenavn (engelsk)

Therapeutic interventions

* Emnekode

VIT 400

* Emnenivå

Masternivå

* Omfang (studiepoeng)

15 stp.

* Undervisningsspråk

Norsk

* Antall semester

Ett semester

* Kort om emnet

Emnet inneholder følgende hovedtemaer:

1. Prosessuell diagnostikk og journalføring
2. Emosjonelt differensieringsarbeid
3. Terapeutisk forståelse, terapeutisk mål og selverfaring
4. Behandlingsmetodikk, teknikk og etikk

*Forkunnskapskrav

Fullført 1. års studium i Integrativ terapi (emne VIT 100 og 200).

* Læringsutbytte

Etter fullført emne skal studenten ha følgende kompetanse:

Kunnskaper

- har kunnskap om ulike veier til helse og om ressurskonseptet i integrativ terapi
- har kunnskap om relasjonell avhengighet og relasjonelle skader som kan oppstå i terapi
- har spesialisert kunnskap om hvordan man som terapeut tar utgangspunkt i klientens forskjellige uttrykk og behov, responser og stimuli
- har grunnleggende oversikt over faser i et behandlingsforløp

Ferdigheter

- kan utføre et førstegangsintervju og mestrer metodikken for utdypende anamnese
- kartlegger klientens problemer, ressurser og potensialer med bakgrunn i forståelse for klientens fortid, nåtid og muligheter i fremtid

- kan utføre systematisk terapiplanlegging med spesifikke og allmenne terapimål
- er i stand til å benytte seg av de integrativ-terapeutiske basisintervensjoner på en faglig fundert måte
- behersker teknikken ressurskart og problemfeltanalyse
- evner å tolke ulike psykiske prosesser i sin kontekst (prosessuell diagnostikk)
- kan utføre et førstegangsintervju og mestrer metodikken for utdypende anamnese

Generell kompetanse

- erkjenner og reflekterer over forhold som virker inn på egen diagnostisering av klienter
- har god evne til refleksjon over egen utvikling
- velger stil og metoder i møte med den enkelte klient på grunnlag av samarbeid med klienten
- kan formidle teoretisk grunnlag for valg av metoder, både overfor klienten og andre faggrupper
- overholder yrkesetiske grunnprinsipper i utøvelse av profesjonell psykoterapi

*** Læringsaktiviteter**

Emnet har følgende læringsaktiviteter:

A: Prosessorienterte selverfaringsgrupper:

1. Emosjonelt differensieringsarbeid

I dette seminaret gis en fordypende forståelse av leibteoretiske, viljes-, motivasjons- og emosjonsteoretiske konsepter som for eksempel emosjonelle stiler, aktivt motivasjonsarbeid og styrking og utvikling av individets vilje. Det differensielle regresjonskonseptet i Integrativ terapi og dets indikasjoner, muligheter og begrensninger diskuteres også. Seksualitet tematiseres, inkludert seksuelle overføringer og motoverføringer. Grunnkunnskaper om avhengighet og skader i terapi blir tematisert, så vel som problemer omkring mytedannelse i psykoterapien.

2. Terapeutisk forståelse, terapeutisk mål og selverfaring

En viktig del av den terapeutiske kompetanse er å forstå klientens fortid, nåtid og muligheter i fremtid, og på dette grunnlag kartlegge klientens problemer, ressurser og potensialer (PRP). Klientens PRP må forstås og settes inn i en systematisk terapiplanlegging. På denne bakgrunn kan spesifikke terapimål knyttes opp til de mer allmenne terapimål. En kooperativ utarbeidelse av en differensiert målstruktur (hvor både terapeut og klient bidrar) er viktig også med hensyn til terapeutens valg av stil og metoder i møte med den enkelte klient.

B: Fagseminarer:

1. Behandlingsmetodikk, teknikk og etikk

Seminaret omfatter den terapeutiske praksis og behandler terapiens metoder og teknikker. Hovedområder; strukturelle forhold rundt terapien, oppstart av behandlingen i individual- og gruppeterapi, avslutningen av terapi, sorgarbeid, forløpet av den terapeutiske prosess, vanskeligheter i den terapeutiske prosess, indikasjoner og anvendelsesområder for Integrativ terapi, intervensjonsteknikker og teori om terapeutiske teknikker. Her belyses også yrkesetiske grunnprinsipper for utøvelsen av psykoterapi.

2. Prosessuell diagnostikk og journalføring

Denne undervisningen gir en innføring i prosessuell diagnostikk og intervjueteknikk. Prosessuell diagnostikk er læren om og opplevelsen av den intersubjektive prosess; scenen mellom klient og terapeut. Det blir lagt vekt på en innføring i det teoretiske grunnlaget for den integrative metode, prosessuell diagnostikk og den diagnostiske betydning av kroppsspråk.

***Deltakelse/obligatoriske arbeidskrav**

Alle prosessorienterte gruppesamlinger og fagseminarer er obligatorisk. Frammøte må være minst 80 % i prosessorienterte gruppesamlinger og ved fagseminarer. Ved fravær utover 20 % vurderer emneansvarlig i samråd med student hva som kan være aktuelt å delta på av andre seminarer eller om skriftlige tilleggsoppgaver ønskes.

Studenten leverer to arbeidskrav knyttet til emnet i aktuelle semester:

1. Refleksjon over ett selvvalgt tema fra innholdet i prosessorienterte selverfaringsgrupper eller fagseminarer. Refleksjonsnotatet skal ha form av triplexrefleksjon og inneholde teori. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.
2. I prosessorienterte gruppesamlinger og fagsamlinger skriver to studenter i samarbeid et referat (leveres henholdsvis som prosessnotat og fagnotat). Første utkast sendes til medstudenter og lærer for kommentarer. Notat må være ferdigstilt og tilgjengelig for medstudenter til oppgitt dato. Notatet diskuteres i påfølgende prosessorientert gruppesamling. Arbeidet går på omgang blant studentene og regnes som et av arbeidskravene i mappen for obligatorisk innlevering. Notatet skal være på 4 – 6 sider og vurderes av lærer til godkjent/ikke godkjent.

*** Eksamen**

Avsluttende karakter settes ut fra vurdering av et skriftlig arbeid på 6000 ord hvor studenten tidlig i semesteret velger en problemstilling relatert til praksis. Problemstillingen skal godkjennes av høyskolen.

Besvarelsen skal integrere arbeid med egen personlig og profesjonell identitet hvor studenten refererer til avsluttende oppgave i andre semester og beskriver egen utvikling videre. Studenten skal integrere teori og anvende triplexrefleksjonsmodellen i egenvurderingen. Høyskolen legger til rette for to timers veiledning på oppgavebesvarelse for hver kollokviegruppe, senest 3 uker før innlevering.

Avsluttende eksamen vurderes med gradert karakter A-F.

Kriterier for vurdering av eksamen:

Formelle kriterier:

- Oppgaven overskrider ikke 6000 ord
- Frister og oppgavetekniske rammer blir overholdt
- Normer for referanser (APA) er overholdt

Faglige kriterier:

- den valgte problemstillingen er i tråd med studiets profil og integrerer teoretiske kunnskap fra studiet
- begrepene mennesket, psykiske lidelser og det sosioøkologiske miljø er integrert i besvarelsen
- teori og praksis er integrert

- arbeidet avspeiler at studenten anvender vitenskapstrett metodisk

*** Hjelpemidler til eksamen**

Alle hjelpemidler er tillatt.

***Evaluering av emnet**

Emnet skal jevnlig evalueres for å holde høy kvalitet. Studentene forventes å delta aktivt i evalueringer, spørreundersøkelser, møter med mere for å bidra til å heve utdanningskvaliteten på studieprogrammet. Evalueringene skjer i tråd med HSNs kvalitetssystem.

*** Litteratur (pensum)**

Pensum har et omfang på 1100 sider hvorav ca. 30 % er selvvalgt. Se egen litteraturliste.

***Godkjent emneplan (dato, navn, tittel)**

15.06.15, Anne Grethe Steinsvåg, studieleder videreutdanninger

Endringsbeskrivelse

05.07.16 Anne Grethe Steinsvåg/ Presisert tekst om arbeidskrav og lagt inn flere kriterier for vurdering av eksamen

04.07.17 Ingunn Vatnøy/ Presisert tekst om arbeidskrav og eksamen etter evaluering av emnet. Forenklet tekst i beskrivelse av seminarene.